ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

της 21ης Σεπτεμβρίου 1999 *

Στην υπόθεση C-219/97,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Hoge Raad der Nederlanden (Κάτω Χώρες) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Maatschappij Drijvende Bokken BV

και

Stichting Pensioenfonds voor de Vervoer- en Havenbedrijven,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 85, 86 και 90 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 81 ΕΚ, 82 ΕΚ και 86 ΕΚ),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, J.-P. Puissochet, G. Hirsch και P. Jann, προέδρους τμήματος, J. C. Moitinho de Almeida (εισηγητή), C. Gulmann, J. L. Murray, D. A. O. Edward, H. Ragnemalm, L. Sevón και M. Wathelet, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

γενικός εισαγγελέας: F. G. Jacobs

γραμματέας: D. Louterman-Hubeau, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Maatschappij Drijvende Bokken BV, εκπροσωπούμενη από τον T. R. Ottervanger, δικηγόρο Ρότερνταμ,

— το Stichting Pensioenfonds voor de Vervoer- en Havenbedrijven, εκπροσωπούμενο από τον E. Lutjens, δικηγόρο Άμστερνταμ, και τον M. O. Meulenbelt, δικηγόρο Ουτρέχτης,

— η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Bos, νομικό σύμβουλο στο Υπουργείο Εξωτερικών,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον E. Röder, Ministerialrat στο Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομίας, και τον C.-D. Quassowski, Regierungsdirektor στο ίδιο υπουργείο,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την K. Rispal-Bellanger, υποδιευθύντρια διεθνούς οικονομικού δικαίου και κοινοτικού δικαίου στη διεύθυνση νομικών υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, και τον C. Chavance, γραμματέα εξωτερικών υποθέσεων στην ίδια διεύθυνση,

— η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την L. Nordling, rättschef στη διεύθυνση εξωτερικού εμπορίου του Υπουργείου Εξωτερικών,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους B. J. Drijber και W. Wils, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Maatschappij Drijvende Bokken BV, εκπροσωπούμενης από τον T. R. Ottervanger, του Stichting Pensioenfonds voor de Vervoer- en Havenbedrijven, εκπροσωπούμενου από τους E. Lutjens και M. O. Meulenbelt, της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον M. A. Fierstra, προϊστάμενο της υπηρεσίας ευρωπαϊκού δικαίου στο Υπουργείο Εξωτερικών, της Γαλλικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον C. Chavance, της Σουηδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον A. Kruse, departementsråd στη νομική γραμματεία (ΕΕ) του Υπουργείου Εξωτερικών, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον W. Wils, κατά τη συνεδρίαση της 17ης Νοεμβρίου 1998,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 28ης Ιανουαρίου 1999,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με απόφαση της 6ης Ιουνίου 1997, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 12 Ιουνίου 1997, το Hoge Raad der Nederlanden υπέβαλε, βάσει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), έξι προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 85, 86 και 90 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 81 ΕΚ, 82 ΕΚ και 86 ΕΚ).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Maatschappij Drijvende Bokken BV (στο εξής: Drijvende Bokken) και του Stichting Pensioenfonds voor de Vervoer- en Havenbedrijven (κλαδικού ταμείου συντάξεων των εργαζομένων στις μεταφορικές-λιμενικές επιχειρήσεις, στο εξής: Ταμείο συντάξεων) σχετικά με άρνηση της Drijvende Bokken να καταβάλει στο Ταμείο συντάξεων τις εισφορές που αντιστοιχούν στα έτη 1991 έως 1993, για τον λόγο ότι η υποχρεωτική υπαγωγή στο Ταμείο συντάξεων, βάσει της οποίας της ζητούνται οι εισφορές αυτές, αντίκειται στα άρθρα 85, 86 και 90 της Συνθήκης.

Η εθνική νομοθεσία

3 Το ολλανδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς έχει τρία βάθρα.

4 Το πρώτο αποτελείται από την κατά νόμον βασική σύνταξη, η οποία χορηγείται από το Δημόσιο σύμφωνα με τον Algemene Ouderdomswet (νόμο περί γενικού συστήματος συντάξεων γήρατος, στο εξής: AOW) και τον Algemene Nabestaandenwet (νόμο περί γενικευμένης ασφαλίσεως των επιζώντων). Το υποχρεωτικό αυτό εκ του νόμου σύστημα παρέχει σε ολόκληρο τον πληθυσμό δικαίωμα λήψεως συντάξεως μειωμένου ποσού, ανεξάρτητου από τον μισθό που πράγματι λαμβανόταν προηγουμένως και υπολογιζόμενου βάσει του κατά νόμον κατώτατου μισθού.

5 Το δεύτερο βάθρο αποτελείται από τις επικουρικές συντάξεις, οι οποίες παρέχονται σε συνάρτηση με επαγγελματική δραστηριότητα, μισθωτή ή ανεξάρτητη, και, στις περισσότερες περιπτώσεις, συμπληρώνουν τη βασική σύνταξη. Οι επικουρικές αυτές συντάξεις καταβάλλονται συνήθως εντός του πλαισίου συλλογικών συνταξιοδοτικών συστημάτων που ισχύουν για συγκεκριμένο τομέα της οικονομίας, για συγκεκριμένο επάγγελμα ή για τους εργαζόμενους συγκεκριμένης επιχειρήσεως, από ταμεία συντάξεων στα οποία η υπαγωγή κατέστη υποχρεωτική βάσει διαφόρων νομοθετημάτων, και μεταξύ αυτών, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, του Wet van 17 maart 1949 houdende vaststelling van een regeling betreffende verplichte deelneming in een bedrijfspensioenfonds (νόμου της 17ης Μαρτίου 1949 περί υποχρεωτικής υπαγωγής σε κλαδικό ταμείο συντάξεων, στο εξής: BPW).

6 Το τρίτο βάθρο αποτελείται από τις ατομικές συμβάσεις συνταξιοδοτικής ασφαλίσεως ή ασφάλειας ζωής, οι οποίες συνάπτονται επί προαιρετικής βάσεως.

7 Ο Wet op de loonbelasting (νόμος περί φόρου εισοδήματος από μισθωτές δραστηριότητες) ορίζει ότι τα ασφάλιστρα που καταβάλλονται για τη δημιουργία συνταξιοδοτικού δικαιώματος εκπίπτουν του φορολογητέου εισοδήματος μόνον όταν η σχετική σύνταξη δεν είναι ανώτερη ενός «λογικού» επιπέδου. Τα ασφάλιστρα δεν εκπίπτουν σε περίπτωση ασφαλίσεως για σύνταξη που είναι ανώτερη του επιπέδου αυτού. Το επίπεδο αυτό ανέρχεται, για σταδιοδρομία 40 ετών, στο 70 % των αποδοχών του ενδιαφερομένου κατά το τέλος της σταδιοδρομίας. Η φορολογική αυτή ρύθμιση έχει ως συνέπεια ότι τα ισχύοντα σήμερα στις Κάτω Χώρες στον τομέα της δημιουργίας συνταξιοδοτικού δικαιώματος αντιστοιχούν σε σύνταξη, περιλαμβανομένης της χορηγουμένης βάσει του AOW, ίση με το 70 % του τελευταίου μισθού.

8 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του BPW, όπως έχει υπό τον νόμο της 11ης Φεβρουαρίου 1988, ορίζει:

«1. Υπό την έννοια του παρόντος νόμου και των διατάξεων που βασίζονται σ' αυτόν νοείται ως:

(...)

b. κλαδικό ταμείο συντάξεων: το υφιστάμενο σε τομέα δραστηριότητας ταμείο στο πλαίσιο του οποίου συλλέγονται κεφάλαια είτε μόνον υπέρ προσώπων που ασκούν μισθωτή δραστηριότητα στον συγκεκριμένο τομέα είτε και υπέρ προσώπων που υπό άλλη ιδιότητα ασκούν δραστηριότητα στον πιο πάνω τομέα.

(...)

f. υπουργός: ο Υπουργός Κοινωνικών Υποθέσεων και Εργασίας.»

9 Το άρθρο 3 του τροποποιημένου BPW ορίζει:

«1. Ο υπουργός, κατόπιν αιτήσεως κλαδικής επαγγελματικής οργανώσεως την οποία θεωρεί αρκούντως αντιπροσωπευτική της διαρθρώσεως της οικονομικής ζωής τομέα δραστηριότητας, δύναται, αφού συνεργασθεί με τον επικεφαλής της κεντρικής διοικητικής μονάδας που είναι αρμόδια για τις υποθέσεις του συγκεκριμένου τομέα δραστηριότητας και αφού διαβουλευθεί με το Sociaal-Economische Raad [Κοινωνικό και Οικονομικό Συμβούλιο] και το Verzekeringskamer [Ασφαλιστικό Επιμελητήριο], να καταστήσει για όλους τους εργαζόμενους ή για ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων του συγκεκριμένου τομέα δραστηριότητας υποχρεωτική την υπαγωγή στο κλαδικό ταμείο συντάξεων.

2. Στην περίπτωση που αφορά η προηγούμενη παράγραφος, όλα τα πρόσωπα που ανήκουν στις συγκεκριμένες κατηγορίες σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου αυτής, όπως και, όταν πρόκειται για μισθωτούς, οι εργοδότες τους, υποχρεούνται να τηρούν τις σχετικές με αυτούς διατάξεις που περιέχονται στο καταστατικό και στους κανονισμούς του κλαδικού ταμείου συντάξεων ή που θεσπίζονται βάσει του πιο πάνω καταστατικού και των πιο πάνω κανονισμών. Η τήρηση των διατάξεων αυτών δύναται να επιβληθεί δικαστικώς, ιδίως όσον αφορά την καταβολή των εισφορών.»

10 Το άρθρο 5, παράγραφος 2, του τροποποιημένου BPW θέτει διάφορες προϋποθέσεις προκειμένου ο Υπουργός Κοινωνικών Υποθέσεων και Εργασίας να μπορέσει να δεχθεί αίτηση υποχρεωτικής υπαγωγής υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 2, σημεία III και IV, του τροποποιημένου BPW, το καταστατικό και οι κανονισμοί του κλαδικού ταμείου συντάξεων πρέπει να διασφαλίζουν αρκούντως τα συμφέροντα των ασφαλιζομένων, η δε επιτροπή διαχειρίσεως του ταμείου πρέπει να αποτελείται από ισάριθμους εκπροσώπους των εργοδοτικών και εργατικών ενώσεων του συγκεκριμένου τομέα.

11 Επίσης, το άρθρο 5, παράγραφος 2, σημείο ΙΙ, περίπτωση l, του τροποποιημένου BPW ορίζει ότι το καταστατικό και οι κανονισμοί του κλαδικού ταμείου συντάξεων πρέπει να περιέχουν διατάξεις σχετικά με τις περιπτώσεις στις οποίες και με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι εργαζόμενοι του συγκεκριμένου τομέα δεν είναι υποχρεωμένοι να υπαχθούν στο πιο πάνω ταμείο ή μπορούν να απαλλαγούν από ορισμένες υποχρεώσεις έναντι του ταμείου αυτού.

12 Το άρθρο 5, παράγραφος 3, του τροποποιημένου BPW διευκρινίζει:

«Ο Υπουργός Κοινωνικών Υποθέσεων και Εργασίας, κατόπιν διαβουλεύσεως με το Ασφαλιστικό Επιμελητήριο και το Κοινωνικό και Οικονομικό Συμβούλιο, δίδει οδηγίες επί των θεμάτων που αφορά η παράγραφος 2, σημείο ΙΙ, περίπτωση l. Για την παροχή των οδηγιών αυτών, πρέπει να λαμβάνεται ως αφετηρία ότι οι περί ων πρόκειται εργαζόμενοι που έξι τουλάχιστον μήνες πριν από την υποβολή της αιτήσεως του άρθρου 3, παράγραφος 1, υπάγονταν σε συνταξιοδοτικό ταμείο επιχειρήσεως ή ασφαλίζονταν σε ασφαλιστική εταιρία με ασφάλεια ζωής δεν υποχρεούνται να υπαχθούν στο περί ου πρόκειται κλαδικό ταμείο συντάξεων ή απαλλάσσονται, πλήρως ή σε εύλογο μέτρο, της υποχρεώσεως καταβολής εισφορών σε αυτό, υπό την προϋπόθεση ότι μπορούν να αποδείξουν — και επί όσο χρονικό διάστημα μπορούν να αποδείξουν — ότι, κατά την περίοδο κατά την οποία δεν υποχρεούνται να υπαχθούν ή απαλλάσσονται, πλήρως ή σε εύλογο μέτρο, της υποχρεώσεως καταβολής εισφορών, αποκτούν συνταξιοδοτικά δικαιώματα το λιγότερο ανάλογα εκείνων που θα αποκτούσαν σε περίπτωση υπαγωγής στο κλαδικό ταμείο συντάξεων. Ο υπουργός δύναται επίσης να δίδει οδηγίες σχετικά με άλλα χωρία της παραγράφου 2.»

13 Με την Beschikking van 29 december 1952 betreffende de vaststelling van de richtlijnen voor de vrijstelling van deelneming in een bedrijfspensioenfonds wegens een bijzondere pensioenvoorziening (απόφαση της 29ης Δεκεμβρίου 1952 με την οποία δίδονται οδηγίες σχετικά με την απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής σε κλαδικό ταμείο συντάξεων λόγω υπαγωγής σε ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση της 15ης Αυγούστου 1988, στο εξής: υπουργικές οδηγίες σχετικά με την απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής), ο Υπουργός Κοινωνικών Υποθέσεων και Εργασίας έδωσε τις οδηγίες που προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 3, του τροποποιημένου BPW.

14 Το άρθρο 1 των τροποποιημένων υπουργικών οδηγιών σχετικά με την απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής ορίζει:

« Απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής σε κλαδικό ταμείο συντάξεων ή από την υποχρέωση καταβολής εισφορών σε τέτοιο ταμείο δύναται να χορηγηθεί από το ταμείο αυτό, κατόπιν αιτήσεως παντός ενδιαφερομένου, εφόσον ο εργαζόμενος του συγκεκριμένου τομέα υπάγεται σε ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα το οποίο πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

α. το σύστημα αυτό πρέπει να εξαρτάται από συνταξιοδοτικό ταμείο επιχειρήσεως, από άλλο κλαδικό ταμείο συντάξεων ή από ασφαλιστή κατέχοντα το πιστοποιητικό του άρθρου 10 του Wet toezicht verzekeringsbedrijf (νόμου περί ελέγχου των ασφαλιστικών εταιριών, Stb. 1986, σ. 638) ή να βασίζεται στον Algemene burgerlijke pensioenwet (γενικό νόμο περί των συντάξεων του Δημοσίου προς τους πολιτικούς συνταξιούχους, Stb. 1986, σ. 540), στον Spoorwegenpensioenwet (νόμο περί των συντάξεων των σιδηροδρομικών, Stb. 1986, σ. 541) ή στον Algemene Militaire pensioenwet (γενικό νόμο περί των συντάξεων των στρατιωτικών, Stb. 1979, σ. 305)·

b. τα δικαιώματα που μπορούν να στηριχθούν στο σύστημα αυτό πρέπει, στο σύνολό τους, να είναι το λιγότερο ανάλογα εκείνων που απορρέουν από το κλαδικό ταμείο συντάξεων·

c. πρέπει να εξασφαλίζονται αρκούντως τα δικαιώματα του περί ου πρόκειται εργαζομένου και η τήρηση των υποχρεώσεών του·

d. αν η απαλλαγή συνεπάγεται την αποχώρηση από το ταμείο, για τη ζημία που το ταμείο ενδεχομένως υπέστη, από απόψεως ασφαλιστικής τεχνικής, κατόπιν της αποχωρήσεως αυτής πρέπει να προταθεί αποζημίωση που θεωρείται εύλογη από το Ασφαλιστικό Επιμελητήριο.»

15 Το άρθρο 5 των πιο πάνω υπουργικών οδηγιών, όπως τροποποιήθηκαν, προσθέτει:

«1. Η απαλλαγή πρέπει να χορηγείται όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 1, στοιχεία *a, b και c*, όταν ο εργαζόμενος του συγκεκριμένου τομέα υπαγόταν στο ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα τουλάχιστον έξι μήνες πριν από την υποβολή της αιτήσεως βάσει της οποίας κατέστη υποχρεωτική η υπαγωγή στο κλαδικό ταμείο συντάξεων και όταν έχει αποδειχθεί ότι, κατά την περίοδο κατά την οποία ο πιο πάνω εργαζόμενος δεν υποχρεούται να υπαχθεί στο κλαδικό ταμείο συντάξεων ή απαλλάσσεται, πλήρως ή σε εύλογο μέτρο, της υποχρεώσεως καταβολής εισφορών, αποκτά συνταξιοδοτικά δικαιώματα το λιγότερο ανάλογα εκείνων που θα αποκτούσε σε περίπτωση υπαγωγής στο κλαδικό ταμείο συντάξεων.

2. Αν, κατά το χρονικό σημείο που προβλέπεται στην παράγραφο 1, το ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα δεν πληροί την προϋπόθεση του άρθρου 1, στοιχείο *b*, πρέπει να δοθεί επαρκής προθεσμία για να καταστεί δυνατή η τήρηση της προϋποθέσεως αυτής πριν ληφθεί απόφαση επί της αιτήσεως.

3. Η βάσει του παρόντος άρθρου απαλλαγή πρέπει να ισχύει από το χρονικό σημείο κατά το οποίο κατέστη υποχρεωτική η υπαγωγή στο κλαδικό ταμείο συντάξεων.»

16 Το άρθρο 9 των εν λόγω υπουργικών οδηγιών, όπως τροποποιήθηκαν, ορίζει:

«1. Κατά των αποφάσεων του άρθρου 8 μπορεί να υποβληθεί ένσταση ενώπιον του Ασφαλιστικού Επιμελητηρίου εντός προθεσμίας 30 ημερών αφότου ο ενδιαφερόμενος παρέλαβε την απόφαση. Το κλαδικό ταμείο συντάξεων οφείλει να γνωστοποιήσει στον ενδιαφερόμενο εγγράφως, και συγχρόνως με την απόφαση, την ύπαρξη της δυνατότητας αυτής.

2. Το Ασφαλιστικό Επιμελητήριο κοινοποιεί τις αποφάσεις του επί των ενστάσεων στο κλαδικό ταμείο συντάξεων καθώς και στα πρόσωπα που υπέβαλαν τις ενστάσεις αυτές.»

17 Η εκτίμηση του Ασφαλιστικού Επιμελητηρίου αποτελεί προσπάθεια συνδιαλλαγής. Δεν πρόκειται για απόφαση με δεσμευτική ισχύ στο πλαίσιο διαφοράς. Η εκτίμηση του Ασφαλιστικού Επιμελητηρίου δεν είναι δεκτική ούτε ενστάσεως ούτε προσφυγής.

18 Πέραν των διατάξεων του BPW, τα κλαδικά ταμεία συντάξεων στα οποία η υπαγωγή έχει καταστεί υποχρεωτική υπόκεινται στον Wet van 15 mei 1962 houdende regelen betreffende pensioen- en spaarvoorzieningen (νόμο της 15ης Μαΐου 1962 περί ταμείων συντάξεων και ταμευτηρίων, ο οποίος στη συνέχεια τροποποιήθηκε πλειστάκις, στο εξής: PSW).

19 Ο PSW σκοπό έχει να εξασφαλίσει, στο μέτρο του δυνατού, ότι όντως θα τηρούνται οι σχετικές με τις συντάξεις δεσμεύσεις έναντι των εργαζομένων.

20 Προς τούτο, το άρθρο 2, παράγραφος 1, του PSW υποχρεώνει τους εργοδότες να επιλέξουν ένα από τα τρία συστήματα που έχουν καθιερωθεί προκειμένου τα συλλεγόμενα για συνταξιοδοτικούς σκοπούς κεφάλαια να διαχωρίζονται από το υπόλοιπο ενεργητικό της επιχειρήσεως. Ο εργοδότης δύναται να προσχωρήσει σε κλαδικό ταμείο συντάξεων, να συστήσει συνταξιοδοτικό ταμείο επιχειρήσεως ή να συνάψει με ασφαλιστική εταιρία συμβάσεις ομαδικής ή ατομικής ασφαλίσεως.

21 Το άρθρο 1, παράγραφος 6, του PSW διευκρινίζει ότι έχει εφαρμογή και επί των κλαδικών ταμείων συντάξεων στα οποία η υπαγωγή έχει καταστεί υποχρεωτική βάσει του BPW.

22 Ο PSW θέτει επίσης σειρά προϋποθέσεων τις οποίες πρέπει να πληρούν το καταστατικό και οι κανονισμοί κλαδικού ταμείου συντάξεων. Έτσι, το άρθρο 4 του PSW ορίζει ότι η ίδρυση ενός τέτοιου ταμείου πρέπει να γνωστοποιηθεί στον Υπουργό Κοινωνικών Υποθέσεων και Εργασίας, καθώς και στο Ασφαλιστικό Επιμελητήριο. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, του PSW επιβεβαιώνει ότι η επιτροπή διαχειρίσεως κλαδικού ταμείου συντάξεων πρέπει να αποτελείται από ισάριθμους εκπροσώπους των εργοδοτικών και εργατικών οργανώσεων του συγκεκριμένου τομέα.

23 Επιπλέον, ο PSW καθορίζει, στα άρθρα του 9 και 10, τον τρόπο διαχειρίσεως των συλλεγομένων κεφαλαίων. Ο επί του θέματος γενικός κανόνας διατυπώνεται στο άρθρο 9, το οποίο επιβάλλει στα ταμεία συντάξεων να μεταφέρουν ή να μετασφαλίζουν τον κίνδυνο σχετικά με τις δεσμεύσεις ως προς τις συντάξεις. Κατά παρέκκλιση από τον κανόνα αυτόν, το άρθρο 10 επιτρέπει στα ταμεία συντάξεων να διαχειρίζονται και επενδύουν τα ίδια, με δικό τους κίνδυνο, τα συλλεγόμενα κεφάλαια. Για να του επιτραπεί να ενεργήσει έτσι, το ταμείο συντάξεων πρέπει να υποβάλει στις υπεύθυνες αρχές σχέδιο διαχειρίσεως που να διευκρινίζει τον τρόπο με τον οποίο το ταμείο προτίθεται να αντιμετωπίσει τον αναλογιστικό και τον οικονομικό κίνδυνο. Το σχέδιο πρέπει να εγκριθεί από το Ασφαλιστικό Επιμελητήριο. Επιπλέον, η εποπτεία επί των ταμείων συντάξεων ασκείται αδιαλείπτως. Οι λογαριασμοί σχετικά με τον αναλογιστικό υπολογισμό των αποτελεσμάτων του συστήματος πρέπει να υποβάλλονται τακτικά για έγκριση στο Ασφαλιστικό Επιμελητήριο.

24 Τέλος, τα άρθρα 13 έως 16 του PSW θέτουν τους κανόνες που διέπουν την επένδυση των συλλεγομένων ποσών. Βάσει του άρθρου 13, το ενεργητικό του συστήματος πλέον των προβλεπομένων εσόδων πρέπει να επαρκεί για την κάλυψη των δεσμεύσεων σχετικά με τις συντάξεις. Το άρθρο 14 διευκρινίζει ότι οι τοποθετήσεις πρέπει να γίνονται με σύνεση.

Η διαφορά της κύριας δίκης

25 Το Ταμείο συντάξεων ιδρύθηκε βάσει του BPW. Με απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 1959 (στο εξής: υπουργική απόφαση που κατέστησε υποχρεωτική την υπαγωγή), ο Υπουργός Κοινωνικών Υποθέσεων και Εργασίας κατέστησε την υπαγωγή στο

Ταμείο συντάξεων υποχρεωτική για τους άρρενες εργαζόμενους ηλικίας τουλάχιστον 18 ετών που απασχολούνται κατά σύνηθες επάγγελμα σε λιμενική επιχείρηση της λιμενικής ζώνης του Ρότερνταμ και περιχώρων. Με απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1991, το πεδίο εφαρμογής της υπουργικής αποφάσεως που κατέστησε υποχρεωτική την υπαγωγή επεκτάθηκε στους εργαζόμενους που απασχολούνται κατά σύνηθες επάγγελμα σε λιμενική ή εξομοιούμενη επιχείρηση.

26 Το συνταξιοδοτικό σύστημα που προτείνεται από το Ταμείο συντάξεων βασίζεται στα ισχύοντα σήμερα στις Κάτω Χώρες, δηλαδή στο ότι κάθε εργαζόμενος που κατέβαλλε εισφορές κατά το ανώτατο χρονικό διάστημα υπαγωγής στο σύστημα αυτό λαμβάνει σύνταξη, περιλαμβανομένης της συντάξεως που χορηγείται βάσει του AOW, ίση με το 70 % του τελευταίου μισθού του.

27 Η δραστηριότητα της Drijvende Bokken συνίσταται στην εκμίσθωση πλωτών γερανών, τους οποίους χειρίζεται το προσωπικό της. Οι γερανοί αυτοί, οι οποίοι συχνά εκμισθώνονται με ρυμουλκά, χρησιμοποιούνται ιδίως στην υπεράκτια και στη χημική βιομηχανία για εργασίες κατασκευής και αποκαταστάσεως.

28 Θεωρώντας ότι δεν εμπίπτει στην υπουργική απόφαση που κατέστησε υποχρεωτική την υπαγωγή, η Drijvende Bokken προσχώρησε σε άλλο ταμείο συντάξεων. Κατόπιν της γενομένης το 1991 επεκτάσεως του πεδίου της υποχρεώσεως υπαγωγής, το Ταμείο συντάξεων εξέδωσε στις 20 Οκτωβρίου 1993 ένταλμα πληρωμής κατά της Drijvende Bokken καλώντας την να καταβάλει κεφάλαιο 132 000 ολλανδικών φιορινίων για τις εισφορές που οφείλονται για τα έτη 1991 έως 1993. Η Drijvende Bokken άσκησε κατά του εντάλματος αυτού ανακοπή ενώπιον του Kantongerecht te Rotterdam.

29 Με απόφαση της 2ας Μαΐου 1994, το Kantongerecht κήρυξε την ανακοπή βάσιμη, εκτιμώντας ότι οι μισθωτοί της Drijvende Bokken δεν εργάζονται σε λιμενική επιχείρηση υπό την έννοια της υπουργικής αποφάσεως που κατέστησε υποχρεωτική την υπαγωγή. Το Ταμείο συντάξεων άσκησε κατά της αποφάσεως αυτής έφεση ενώπιον του Arrondissementsrechtbank te Rotterdam.

30 Με απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 1996, το δικαστήριο αυτό μεταρρύθμισε την απόφαση του Kantongerecht, εκτιμώντας ότι οι μισθωτοί της Drijvende Bokken εργάζονται κατά κύριο επάγγελμα σε λιμενική ή εξομοιούμενη επιχείρηση, οπότε εμπίπτουν στην υπουργική απόφαση που κατέστησε υποχρεωτική την υπαγωγή. Επίσης, το Arrondissementsrechtbank απέρριψε τον επικουρικό ισχυρισμό της Drijvende Bokken ότι η υποχρεωτική υπαγωγή στο Ταμείο συντάξεων είναι ασυμβίβαστη με τα άρθρα 3, στοιχείο ζ', της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', ΕΚ), 5 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 10 ΕΚ), 85, 86 και 90 της Συνθήκης, εκτιμώντας ότι το Ταμείο συντάξεων δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης και ότι, αντιθέτως, έχει τον χαρακτήρα φορέα κοινωνικής ασφαλίσεως.

31 Η Drijvende Bokken υπέβαλε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του Hoge Raad, ισχυριζόμενη ότι το Arrondissementsrechtbank κακώς έκρινε ότι η υποχρεωτική υπαγωγή στο Ταμείο συντάξεων συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο.

32 Το Hoge Raad διαπίστωσε ότι με την επιχειρηματολογία αυτή τίθενται διάφορα ζητήματα σχετικά με την ερμηνεία των άρθρων 85, 86 και 90 της Συνθήκης. Αναφέρθηκε ιδίως στην απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1988, 267/86, Van Eycke (Συλλογή 1988, σ. 4769, σκέψη 16). Το Hoge Raad εκτίμησε αντιθέτως ότι, εν προκειμένω, δεν υφίστανται περιορισμοί στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και στο δικαίωμα εγκαταστάσεως.

33 Με την απόφασή του περί παραπομπής, το Hoge Raad υπενθύμισε διάφορα σημαντικά στοιχεία που δεν αμφισβητούνται. Το Ταμείο συντάξεων δεν έχει κερδοσκοπικό ή εμπορικό σκοπό. Διαχειρίζεται ένα συνταξιοδοτικό σύστημα για όλους τους μισθωτούς στον σχετικό τομέα, το οποίο έχει σημαντικά στοιχεία αλληλεγγύης. Το Ταμείο συντάξεων δεν λαμβάνει υπόψη κατά τον καθορισμό των εισφορών τους επί μέρους κινδύνους των μισθωτών. Οι εισφορές καθορίζονται για όλους τους μισθωτούς βάσει των ίδιων προϋποθέσεων, και μάλιστα με τον καθορισμό ενός μέσου όρου. Το Ταμείο συντάξεων είναι υποχρεωμένο να δέχεται όλους τους μισθωτούς, οι δε ασφαλισμένοι σε αυτό δεν υποβάλλονται σε προηγούμενη ιατρική εξέταση. Τέλος, σε περίπτωση ανικανότητας προς εργασία υφίσταται απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής εισφορών, οπότε ακόμη και κατά τη διάρκεια της ανικανότητας προς εργασία συνεχίζεται η ασφάλιση για τη δημιουργία συνταξιοδοτικού δικαιώματος.

34 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Hoge Raad der Nederlanden αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει ένα κλαδικό ταμείο επικουρικών συντάξεων όπως το [Ταμείο συντάξεων], η υπαγωγή στο οποίο έχει καταστεί βάσει του [BPW] υποχρεωτική για όλες ή μία ή περισσότερες κατηγορίες εργαζομένων σε επιχειρήσεις, να θεωρηθεί ως επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85, 86 ή 90 της Συνθήκης ΕΚ;

2) Αν ένας αριθμός οργανώσεων, οι οποίες στη συνέχεια θεωρούνται από τον υπουργό ως επαρκώς αντιπροσωπευτικές της διαρθρώσεως της οικονομικής ζωής τομέα δραστηριότητας υπό την έννοια της πρώτης παραγράφου του άρθρου 3 του [BPW], ζητήσει, βάσει της διατάξεως αυτής, από τον υπουργό να καταστήσει υποχρεωτική την υπαγωγή σε συγκεκριμένο ταμείο συντάξεων υπό την έννοια του νόμου αυτού, πρέπει τότε το κοινό αυτό διάβημα των οργανώσεων αυτών να θεωρηθεί ως συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων, ως απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων ή ως εναρμονισμένη πρακτική υπό την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ, η οποία — υπό την έννοια της ανωτέρω διατάξεως της Συνθήκης — α) δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και β) έχει ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς;

3) Πρέπει η κατά τα ανωτέρω επιβολή της υποχρεώσεως υπαγωγής να θεωρηθεί ως μέτρο δυνάμενο να εξαλείψει την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί των επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού ή, τουλάχιστον, ως μέτρο με το οποίο ένα κράτος μέλος επιβάλλει ή ευνοεί την κατάρτιση αντιθέτων προς το άρθρο 85 συμπράξεων ή ενισχύει τα αποτελέσματά τους, ή μήπως αυτό συμβαίνει μόνον υπό συγκεκριμένες περιστάσεις και, αν ναι, υπό ποιες;

4) Αν στο τελευταίο ερώτημα πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση, μπορούν τότε άλλες περιστάσεις να έχουν ως συνέπεια ότι η επιβολή της υποχρεώσεως

υπαγωγής είναι ασυμβίβαστη με τη διάταξη του άρθρου 90 της Συνθήκης ΕΚ και, αν ναι, ποιες;

5) Μπορεί η επιβολή της υποχρεώσεως υπαγωγής να θεωρηθεί ως χορήγηση σε κλαδικό ταμείο επικουρικών συντάξεων ενός αποκλειστικού δικαιώματος υπό την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ, οπότε δημιουργείται υπέρ ενός τέτοιου ταμείου δεσπόζουσα θέση, την οποία το ταμείο αυτό απλώς και μόνο με την άσκηση του χορηγηθέντος αποκλειστικού δικαιώματος εκμεταλλεύεται καταχρηστικά, καθότι με την επιβολή της υποχρεώσεως υπαγωγής μπορεί να επηρεαστεί το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και καθότι, σε αντίθεση προς το άρθρο 86, δεύτερο εδάφιο, στοιχείο β', η υπηρεσία περιορίζεται επί ζημία των επιχειρήσεων που υπάγονται υποχρεωτικώς στο ταμείο αυτό και ενδεχομένως των μισθωτών; Ή μπορεί η επιβολή της υποχρεώσεως αυτής να δημιουργήσει μια κατάσταση όπου ένα ταμείο συντάξεων οδηγείται σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσεώς του ή, τουλάχιστον, τίθεται σε κατάσταση στην οποία δεν θα μπορούσε να βρεθεί από μόνο του χωρίς να παραβεί το άρθρο 86, ενώ, έτσι, σε καμία από τις δύο περιπτώσεις δεν εξασφαλίζεται ένα σύστημα ανόθευτου ανταγωνισμού;

6) Αν η επιβολή της υποχρεώσεως υπαγωγής είναι αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο, συνεπάγεται τούτο ότι η υποχρέωση αυτή είναι κατά νόμον ανίσχυρη;»

Επί του δευτέρου ερωτήματος

35 Με το δεύτερο ερώτημά του, το οποίο πρέπει να εξεταστεί πρώτο, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν η απόφαση που έλαβαν στο πλαίσιο συλλογικής συμβάσεως οι αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα να ιδρύσουν, στον τομέα αυτόν, ένα μοναδικό ταμείο συντάξεων επιφορτισμένο με τη διαχείριση συστήματος επικουρικών συντάξεων και να ζητήσουν από τις δημόσιες αρχές να καταστήσουν για όλους τους εργαζόμενους του πιο πάνω τομέα υποχρεωτική την υπαγωγή στο ταμείο αυτό είναι αντίθετη προς το άρθρο 85 της Συνθήκης.

36 Η Drijvende Bokken ισχυρίζεται ότι η αίτηση των κοινωνικών εταίρων να καταστεί υποχρεωτική η υπαγωγή σε κλαδικό ταμείο συντάξεων αποτελεί συμφωνία μεταξύ των επιχειρήσεων που δρουν στον συγκεκριμένο τομέα, αντίθετη προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

37 Κατά την Drijvende Bokken, η συμφωνία αυτή περιορίζει διττώς τον ανταγωνισμό. Αφενός, αναθέτοντας την εφαρμογή υποχρεωτικού συνταξιοδοτικού συστήματος σ' ένα μοναδικό διαχειριστή, στερεί τις επιχειρήσεις που δρουν στον συγκεκριμένο τομέα της δυνατότητας να υπαχθούν σε κατ' εξαίρεση υφιστάμενο συνταξιοδοτικό σύστημα που διαχειρίζονται άλλοι ασφαλιστές. Αφετέρου, η συμφωνία αυτή αποκλείει τους ασφαλιστές αυτούς από σημαντικό μερίδιο στην αγορά της συνταξιοδοτικής ασφαλίσεως.

38 Οι συνέπειες της συμφωνίας αυτής για τον ανταγωνισμό είναι «αισθητές» εφόσον η πιο πάνω συμφωνία αφορά ολόκληρο τον ολλανδικό λιμενικό τομέα. Οι συνέπειες αυτές επιτείνονται από το σωρευτικό αποτέλεσμα που οφείλεται στο ότι η υπαγωγή σε συνταξιοδοτικά συστήματα έχει καταστεί υποχρεωτική σε πολλούς τομείς της οικονομίας και για όλες τις επιχειρήσεις των τομέων αυτών.

39 Τέλος, η συμφωνία αυτή επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, στο μέτρο που αφορά επιχειρήσεις που έχουν διασυνοριακή δραστηριότητα και στερεί τους εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη ασφαλιστές της δυνατότητας να προσφέρουν εντός των Κάτω Χωρών πλήρες σύστημα συνταξιοδοτικής ασφαλίσεως είτε μέσω διασυνοριακής παροχής υπηρεσιών είτε μέσω θυγατρικών ή υποκαταστημάτων.

40 Πρέπει να υπομνηστεί ευθύς εξ αρχής ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης απαγορεύει κάθε συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων, κάθε απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων ή κάθε εναρμονισμένη πρακτική που μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχει ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς. Η σημασία του κανόνα αυτού οδήγησε τους συντάκτες της Συνθήκης να ορίσουν ρητώς στο άρθρο 85, παράγραφος 2, της Συνθήκης ότι οι απαγορευόμενες δυνάμει της διατάξεως αυτής συμφωνίες και αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες.

41 Στη συνέχεια, πρέπει να υπομνηστεί ότι, κατά το άρθρο 3, στοιχεία ζ΄ και θ΄, της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία ζ΄ και ι΄, ΕΚ), η δράση της Κοινότητας αφορά όχι μόνον ένα «καθεστώς που εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό μέσα στην εσωτερική αγορά», αλλά και «μια κοινή πολιτική στον κοινωνικό τομέα». Το άρθρο 2 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 2 ΕΚ) ορίζει ότι η Κοινότητα έχει ως αποστολή, μεταξύ άλλων, «να προάγει την αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων» και «ένα υψηλό επίπεδο απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας».

42 Συναφώς, το άρθρο 118 της Συνθήκης ΕΚ (τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ) ορίζει ότι η Επιτροπή έχει ως αποστολή την προώθηση στενής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών στον κοινωνικό τομέα, και ιδίως στα θέματα που αφορούν το συνδικαλιστικό δικαίωμα και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων.

43 Το άρθρο 118 Β της Συνθήκης ΕΚ (τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ) προσθέτει ότι η Επιτροπή προσπαθεί να αναπτύξει μεταξύ των κοινωνικών εταίρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο τον διάλογο που θα μπορούσε να καταλήξει, εφόσον οι κοινωνικοί εταίροι το επιθυμούν, σε συμβατικές σχέσεις.

44 Επιπλέον, το άρθρο 1 της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική (ΕΕ 1992, C 191, σ. 91, στο εξής: συμφωνία για την κοινωνική πολιτική) ορίζει ότι η Κοινότητα και τα κράτη μέλη έχουν ως στόχο, μεταξύ άλλων, τη βελτίωση των συνθηκών διαβιώσεως και εργασίας, την παροχή κατάλληλης κοινωνικής προστασίας, τον κοινωνικό διάλογο, την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων που θα επιτρέψουν υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχολήσεως και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

45 Σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 2, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική, ο διάλογος μεταξύ κοινωνικών εταίρων σε κοινοτικό επίπεδο μπορεί να οδηγήσει, αν οι κοινωνικοί εταίροι το επιθυμούν, στη σύναψη συμβατικών σχέσεων, περιλαμβανομένης της συνάψεως συμφωνιών, των οποίων η υλοποίηση γίνεται είτε με διαδικασίες και πρακτικές των κοινωνικών εταίρων και των κρατών μελών είτε,

κατόπιν κοινής αιτήσεως των υπογραφόντων μερών, με απόφαση του Συμβουλίου μετά από πρόταση της Επιτροπής.

46 Ασφαλώς, ορισμένα περιοριστικά του ανταγωνισμού αποτελέσματα είναι σύμφυτα με τις συλλογικές συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων. Ωστόσο, οι στόχοι κοινωνικής πολιτικής που επιδιώκουν οι συμβάσεις αυτές θα διακυβεύονταν σοβαρά αν οι κοινωνικοί εταίροι υπέκειντο στο άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης κατά την από κοινού αναζήτηση μέτρων για τη βελτίωση των συνθηκών απασχολήσεως και εργασίας.

47 Έτσι, μετά από χρήσιμη και συνεπή ερμηνεία των διατάξεων της Συνθήκης στο σύνολό τους πρέπει να θεωρηθεί ότι, ως εκ της φύσεως και του αντικειμένου τους, οι συμφωνίες που συνάπτονται για τους σκοπούς αυτούς στο πλαίσιο συλλογικών διαπραγματεύσεων μεταξύ κοινωνικών εταίρων δεν εμπίπτουν στο άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

48 Συνεπώς, πρέπει να εξεταστεί αν η φύση και το αντικείμενο της επίμαχης στην κύρια δίκη συμφωνίας δικαιολογούν να εξαιρεθεί η συμφωνία αυτή από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

49 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται, αφενός, ότι, όπως οι πιο πάνω συμφωνίες που γεννώνται από τον κοινωνικό διάλογο, έτσι και η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία συνήφθη υπό μορφή συλλογικής συμβάσεως και είναι το αποτέλεσμα συλλογικής διαπραγματεύσεως μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων.

50 Αφετέρου, όσον αφορά το αντικείμενό της, η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία θέτει σε εφαρμογή, σε συγκεκριμένο τομέα, σύστημα επικουρικών συντάξεων το οποίο τελεί υπό τη διαχείριση ταμείου συντάξεων στο οποίο η υπαγωγή δύναται να καταστεί υποχρεωτική. Το σύστημα αυτό έχει στο σύνολό του ως σκοπό να εξασφαλίζει ένα ορισμένο επίπεδο συντάξεων για όλους τους εργαζόμενους του τομέα

αυτού και επομένως συμβάλλει ευθέως στη βελτίωση μιας από τις συνθήκες εργασίας, δηλαδή της αμοιβής των εργαζομένων.

51 Συνεπώς, επιβάλλεται το συμπέρασμα ότι, ως εκ της φύσεως και του αντικειμένου της, η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία δεν εμπίπτει στο άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

52 Επομένως, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η απόφαση που έλαβαν στο πλαίσιο συλλογικής συμβάσεως οι αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα να ιδρύσουν, στον τομέα αυτόν, ένα μοναδικό ταμείο συντάξεων επιφορτισμένο με τη διαχείριση συστήματος επικουρικών συντάξεων και να ζητήσουν από τις δημόσιες αρχές να καταστήσουν για όλους τους εργαζόμενους του πιο πάνω τομέα υποχρεωτική την υπαγωγή στο ταμείο αυτό δεν εμπίπτει στο άρθρο 85 της Συνθήκης.

Επί του τρίτου ερωτήματος

53 Με το τρίτο ερώτημά του, το οποίο πρέπει να εξεταστεί δεύτερο, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν τα άρθρα 3, στοιχείο ζ', 5 και 85 της Συνθήκης απαγορεύουν απόφαση των δημοσίων αρχών να καταστήσουν υποχρεωτική, κατόπιν αιτήσεως των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα, την υπαγωγή σε κλαδικό ταμείο συντάξεων.

54 Η Drijvende Bokken θεωρεί ότι, με το να δημιουργήσουν το νομικό πλαίσιο και με το να δώσουν συνέχεια στην αίτηση των κοινωνικών εταίρων να καταστεί υποχρεωτική η υπαγωγή σε κλαδικό ταμείο συντάξεων, οι δημόσιες αρχές ευνόησαν ή ενίσχυσαν την εφαρμογή και υλοποίηση αντιθέτων προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης συμφωνιών μεταξύ των επιχειρήσεων που δρουν στους συγκεκριμένους τομείς, οπότε οι δημόσιες αρχές δεν έλαβαν υπόψη τα άρθρα 3, στοιχείο ζ', 5 και 85 της Συνθήκης.

55 Όπως έκρινε το Δικαστήριο ιδίως με την προαναφερθείσα απόφαση Van Eycke, σκέψη 16, αυτό καθαυτό το άρθρο 85 της Συνθήκης αφορά μόνον τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και όχι τα νομοθετικά ή κανονιστικά μέτρα των κρατών μελών. Ωστόσο, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το άρθρο 85 της Συνθήκης, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 5, επιβάλλει στα κράτη μέλη να μη θεσπίζουν ή να μη διατηρούν σε ισχύ μέτρα νομοθετικής ή κανονιστικής φύσεως ικανά να εξαλείψουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί των επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού. Τούτο συμβαίνει, βάσει της ίδιας νομολογίας, όταν κράτος μέλος είτε επιβάλλει ή ευνοεί την κατάρτιση αντιθέτων προς το άρθρο 85 της Συνθήκης συμπράξεων ή ενισχύει τα αποτελέσματα των συμπράξεων αυτών είτε αφαιρεί από τη δική του ρύθμιση τον κρατικό της χαρακτήρα αναθέτοντας σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη λήψεως αποφάσεων παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα (βλ., επίσης, τις αποφάσεις της 17ης Νοεμβρίου 1993, C-2/91, Meng, Συλλογή 1993, σ. I-5751, σκέψη 14· C-185/91, Reiff, Συλλογή 1993, σ. I-5801, σκέψη 14· C-245/91, Ohra Schadeverzekeringen, Συλλογή 1993, σ. I-5851, σκέψη 10· της 18ης Ιουνίου 1998, C-35/96, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 1998, σ. I-3851, σκέψεις 53 και 54, και C-266/96, Corsica Ferries France, Συλλογή 1998, σ. I-3949, σκέψεις 35, 36 και 49).

56 Εν προκειμένω, πρέπει να παρατηρηθεί ότι η αίτηση των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων προς τις δημόσιες αρχές να καταστήσουν υποχρεωτική την υπαγωγή στο κλαδικό ταμείο συντάξεων που ίδρυσαν οι οργανώσεις αυτές εντάσσεται στο καθεστώς που έχουν δημιουργήσει διάφορα εθνικά δίκαια το οποίο αφορά την άσκηση κανονιστικής εξουσίας στον κοινωνικό τομέα. Εφόσον, όπως προκύπτει από την απάντηση που δόθηκε στο δεύτερο ερώτημα, η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία δεν εμπίπτει στο άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να την καταστήσουν υποχρεωτική για πρόσωπα που δεν δεσμεύονται από αυτήν.

57 Κατά τα λοιπά, το άρθρο 4, παράγραφος 2, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική αναγνωρίζει ρητώς σε κοινοτικό επίπεδο τη δυνατότητα των κοινωνικών εταίρων να ζητούν από κοινού από το Συμβούλιο να θέσει σε εφαρμογή κοινωνικές συμφωνίες.

58 Συνεπώς, η απόφαση των δημοσίων αρχών να καταστήσουν υποχρεωτική την υπαγωγή σε ένα τέτοιο ταμείο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επιβάλλουσα ή ευνοούσα την κατάρτιση αντιθέτων προς το άρθρο 85 της Συνθήκης συμπράξεων ή ως ενισχύουσα τα αποτελέσματα τέτοιων συμπράξεων.

59 Από τις πιο πάνω σκέψεις προκύπτει ότι η απόφαση των δημοσίων αρχών να καταστήσουν υποχρεωτική την υπαγωγή σε κλαδικό ταμείο συντάξεων δεν εμπίπτει στις κατηγορίες κανονιστικών μέτρων που, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, θίγουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των άρθρων 3, στοιχείο ζ', 5 και 85 της Συνθήκης.

60 Συνεπώς, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 3, στοιχείο ζ', 5 και 85 της Συνθήκης δεν απαγορεύουν απόφαση των δημοσίων αρχών να καταστήσουν υποχρεωτική, κατόπιν αιτήσεως των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα, την υπαγωγή σε κλαδικό ταμείο συντάξεων.

Επί του πρώτου ερωτήματος

61 Με το πρώτο ερώτημά του, το οποίο πρέπει να εξεταστεί τρίτο, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν ταμείο συντάξεων, το οποίο είναι επιφορτισμένο με τη διαχείριση συστήματος επικουρικών συντάξεων, το οποίο ιδρύθηκε με συλλογική σύμβαση μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα και στο οποίο η υπαγωγή κατέστη από τις δημόσιες αρχές υποχρεωτική για όλους τους εργαζόμενους του τομέα αυτού, είναι επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης.

62 Κατά το Ταμείο συντάξεων και τις κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις, ένα τέτοιο ταμείο δεν αποτελεί επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης. Συναφώς, υπενθυμίζουν τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τόσο του κλαδικού ταμείου συντάξεων όσο και του συστήματος επικουρικών συντάξεων που το ταμείο αυτό διαχειρίζεται.

63 Πρώτον, η υποχρεωτική υπαγωγή όλων των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα σε σύστημα επικουρικών συντάξεων επιτελεί κοινωνική λειτουργία ουσιώδη εντός του συνταξιοδοτικού καθεστώτος των Κάτω Χωρών λόγω του χαμηλοτάτου ποσού της κατά νόμον συντάξεως, το οποίο υπολογίζεται βάσει του κατωτάτου κατά νόμον μισθού. Εφόσον ένα σύστημα επικουρικών συντάξεων δημιουργήθηκε με συλλογική

σύμβαση σε πλαίσιο που καθορίζεται από τον νόμο και εφόσον η υπαγωγή στο σύστημα αυτό κατέστη υποχρεωτική από τις δημόσιες αρχές, το εν λόγω σύστημα αποτελεί στοιχείο του ολλανδικού καθεστώτος κοινωνικής προστασίας, το δε κλαδικό ταμείο συντάξεων που είναι επιφορτισμένο με τη διαχείριση του συστήματος αυτού πρέπει να θεωρηθεί ως συμβάλλον στη διαχείριση της δημόσιας υπηρεσίας της κοινωνικής ασφαλίσεως.

64 Δεύτερον, το κλαδικό ταμείο συντάξεων δεν έχει κερδοσκοπικό σκοπό. Το συνδιαχειρίζονται οι κοινωνικοί εταίροι, οι οποίοι εκπροσωπούνται ισότιμα στην επιτροπή διαχειρίσεως. Το κλαδικό ταμείο συντάξεων εισπράττει μια μέση εισφορά η οποία καθορίζεται από την επιτροπή αυτή με κριτήριο τη σε συλλογικό επίπεδο ισορροπία μεταξύ του ύψους των ασφαλίστρων, του μεγέθους των παροχών και της εκτάσεως των κινδύνων. Επιπλέον, για να συσταθούν επαρκή αποθεματικά, οι εισφορές δεν μπορούν να είναι κατώτερες ορισμένου επιπέδου και, για να διατηρηθεί ο μη κερδοσκοπικός σκοπός, οι εισφορές δεν μπορούν να υπερβούν ένα ανώτατο όριο, η τήρηση του οποίου εξασφαλίζεται από τους κοινωνικούς εταίρους και από το Ασφαλιστικό Επιμελητήριο. Μολονότι οι εισπραττόμενες εισφορές αξιοποιούνται με τοποθετήσεις κατά το σύστημα της κεφαλαιοποιήσεως, οι τοποθετήσεις αυτές γίνονται υπό τον έλεγχο του Ασφαλιστικού Επιμελητηρίου και σύμφωνα με τις διατάξεις του PSW και του καταστατικού του κλαδικού ταμείου συντάξεων.

65 Τρίτον, το κλαδικό ταμείο συντάξεων λειτουργεί βάσει της αρχής της αλληλεγγύης. Η αλληλεγγύη αυτή καθίσταται εναργής από το ότι υφίσταται υποχρέωση αποδοχής όλων των εργαζομένων χωρίς προηγούμενη ιατρική εξέταση, από το ότι, όταν υφίσταται απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής εισφορών λόγω ανικανότητας προς εργασία, συνεχίζεται η ασφάλιση για τη δημιουργία συνταξιοδοτικού δικαιώματος, από το ότι, σε περίπτωση πτωχεύσεως του εργοδότη, το ταμείο επιβαρύνεται με τις οφειλόμενες από αυτόν εισφορές, καθώς και από το ότι γίνεται τιμαριθμική αναπροσαρμογή των συντάξεων προκειμένου να διατηρηθεί η αξία τους. Η αρχή της αλληλεγγύης απορρέει και από την έλλειψη αναλογίας, σε ατομικό επίπεδο, μεταξύ καταβαλλομένης εισφοράς, η οποία αποτελεί μια μέση εισφορά και είναι ανεξάρτητη των κινδύνων, και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, για τον καθορισμό των οποίων λαμβάνεται υπόψη ένας μέσος μισθός. Η αλληλεγγύη αυτή καθιστά απαραίτητη την υποχρεωτική υπαγωγή στο σύστημα επικουρικών συντάξεων. Αν δεν ήταν υποχρεωτική η υπαγωγή, η «αποχώρηση» των «καλών» κινδύνων θα οδηγούσε σε «καθοδική σπείρα» η οποία θα έθετε σε κίνδυνο την οικονομική ισορροπία του συστήματος.

66 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, το Ταμείο συντάξεων και οι κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις φρονούν ότι το κλαδικό ταμείο συντάξεων αποτελεί

οργανισμό επιφορτισμένο με τη διαχείριση συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, όπως οι οργανισμοί που εξετάζονται στην απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 1993, C-159/91 και C-160/91, Poucet και Pistre (Συλλογή 1993, σ. I-637), και αντιθέτως προς τον οργανισμό που εξετάζεται στην απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 1995, C-244/94, Fédération française des sociétés d'assurance κ.λπ. (Συλλογή 1995, σ. I-4013), ο οποίος θεωρήθηκε ως επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης.

67 Πρέπει να υπομνηστεί ότι, στο πλαίσιο του δικαίου του ανταγωνισμού, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι στην έννοια της επιχειρήσεως υπάγεται κάθε φορέας που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος του φορέα αυτού και του τρόπου χρηματοδοτήσεώς του (βλ., ιδίως, τις αποφάσεις της 23ης Απριλίου 1991, C-41/90, Höfner και Elser, Συλλογή 1991, σ. I-1979, σκέψη 21· Poucet και Pistre, προαναφερθείσα, σκέψη 17, και Fédération française des sociétés d'assurance κ.λπ., προαναφερθείσα, σκέψη 14).

68 Επιπλέον, στην προαναφερθείσα απόφαση Poucet και Pistre, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν εμπίπτουν στην έννοια αυτή οι οργανισμοί που είναι επιφορτισμένοι με τη διαχείριση ορισμένων υποχρεωτικών συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως τα οποία στηρίζονται στην αρχή της αλληλεγγύης. Στο πλαίσιο του συστήματος ασφαλίσεως υγείας και μητρότητας που εξέτασε το Δικαστήριο στην υπόθεση εκείνη, οι παροχές ήσαν όντως πανομοιότυπες για όλους τους δικαιούχους, μολονότι οι εισφορές ήσαν ανάλογες των εισοδημάτων· στο σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, η χρηματοδότηση των συντάξεων εξασφαλιζόταν από τους εν ενεργεία εργαζομένους· επιπλέον, τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, τα οποία καθορίζονταν από τον νόμο, δεν ήσαν ανάλογα των εισφορών που είχαν καταβληθεί στο σύστημα ασφαλίσεως γήρατος· τέλος, τα συστήματα που είχαν πλεόνασμα μετείχαν στη χρηματοδότηση των συστημάτων που είχαν διαρθρωτικές οικονομικές δυσχέρειες. Η αλληλεγγύη εκείνη συνεπαγόταν αναγκαστικά ότι η διαχείριση των διαφόρων συστημάτων εξασφαλιζόταν από έναν ενιαίο οργανισμό και ότι η υπαγωγή στα συστήματα αυτά ήταν υποχρεωτική.

69 Αντιθέτως, με την προαναφερθείσα απόφαση Fédération française des sociétés d'assurance κ.λπ., το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός ο οποίος διαχειρίζεται σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, που συμπληρώνει το υποχρεωτικό βασικό σύστημα και που έχει καθιερωθεί διά νόμου ως προαιρετικό και λειτουργεί σύμφωνα με την αρχή της κεφαλαιοποιήσεως, είναι επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης. Η προαιρετική υπαγωγή, η εφαρμογή της αρχής της κεφαλαιοποιήσεως και το γεγονός ότι οι παροχές εξαρτώνταν μόνον από το ποσό των εισφορών που είχαν καταβάλει οι δικαιούχοι καθώς και από τα απο-

τελέσματα των επενδύσεων στις οποίες προέβαινε ο διαχειριζόμενος το σύστημα οργανισμός συνεπάγονταν ότι ο οργανισμός αυτός ασκούσε οικονομική δραστηριότητα σε ανταγωνισμό με τις εταιρίες ασφαλειών ζωής. Ούτε η επιδίωξη σκοπού κοινωνικού χαρακτήρα ούτε η έλλειψη κερδοσκοπικού σκοπού ούτε οι επιταγές αλληλεγγύης ούτε οι άλλοι κανόνες σχετικά ιδίως με τους περιορισμούς στους οποίους ο διαχειριζόμενος το σύστημα οργανισμός υπέκειτο κατά την πραγματοποίηση των επενδύσεων ήραν τον οικονομικό χαρακτήρα από τη δραστηριότητα που ασκούσε ο οργανισμός αυτός.

70 Ακριβώς υπό το πρίσμα των ανωτέρω πρέπει να κριθεί αν η έννοια της επιχειρήσεως κατά τα άρθρα 85 επ. της Συνθήκης καλύπτει οργανισμό όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη κλαδικό ταμείο συντάξεων.

71 Εν προκειμένω, πρέπει να επισημανθεί ότι το ίδιο το κλαδικό ταμείο συντάξεων καθορίζει το ύψος των εισφορών και παροχών και ότι λειτουργεί σύμφωνα με την αρχή της κεφαλαιοποιήσεως.

72 Συνεπώς, αντιθέτως προς τις παροχές που καταβάλλονται από τους οργανισμούς που είναι επιφορτισμένοι με τη διαχείριση υποχρεωτικών συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους οποίους αναφέρεται η προαναφερθείσα απόφαση Poucet και Pistre, το ύψος των παροχών που καταβάλλονται από το ταμείο συντάξεων εξαρτάται από τα οικονομικά αποτελέσματα των τοποθετήσεων στις οποίες προβαίνει και για τις οποίες υπόκειται, όπως μια ασφαλιστική εταιρία, στον έλεγχο του Ασφαλιστικού Επιμελητηρίου.

73 Επιπλέον, όπως προκύπτει από το άρθρο 5 του BPW και από τα άρθρα 1 και 5 των υπουργικών οδηγιών σχετικά με την απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής, ένα κλαδικό ταμείο συντάξεων υποχρεούται να χορηγήσει απαλλαγή σε επιχείρηση όταν η επιχείρηση αυτή ήδη εξασφάλιζε στους εργαζομένους της, τουλάχιστον έξι μήνες πριν από την υποβολή της αιτήσεως βάσει της οποίας η υπαγωγή στο ταμείο συντάξεων κατέστη υποχρεωτική, συνταξιοδοτικό σύστημα που τους απένεμε δικαιώματα το λιγότερο ανάλογα εκείνων που θα αποκτούσαν σε περίπτωση υπαγωγής στο ταμείο συντάξεων. Περαιτέρω, βάσει του άρθρου 1 των προαναφερθεισών υπουργικών οδηγιών, το ταμείο αυτό έχει επίσης την ευχέρεια να χορηγήσει απαλλαγή σε επιχείρηση όταν η επιχείρηση αυτή εξασφαλίζει στους εργαζομένους της συνταξιοδοτικό σύστημα που τους απονέμει δικαιώματα το

λιγότερο ανάλογα εκείνων που απορρέουν από το ταμείο συντάξεων, αρκεί, σε περίπτωση αποχωρήσεως από το ταμείο, για τη ζημία που το ταμείο ενδεχομένως υπέστη από απόψεως ασφαλιστικής τεχνικής συνεπεία της αποχωρήσεως αυτής, να προταθεί αποζημίωση που θεωρείται εύλογη από το Ασφαλιστικό Επιμελητήριο.

74 Επομένως, κλαδικό ταμείο συντάξεων, όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, ασκεί οικονομική δραστηριότητα ανταγωνιστικά με τις ασφαλιστικές εταιρίες.

75 Υπό τις συνθήκες αυτές, η έλλειψη κερδοσκοπικού σκοπού καθώς και τα στοιχεία αλληλεγγύης που προβλήθηκαν από το Ταμείο συντάξεων και από τις κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις δεν αρκούν για να στερήσουν από το κλαδικό ταμείο συντάξεων την ιδιότητά του ως επιχειρήσεως υπό την έννοια των περιεχομένων στη Συνθήκη κανόνων ανταγωνισμού.

76 Ασφαλώς, η επιδίωξη κοινωνικού σκοπού, τα προαναφερθέντα στοιχεία αλληλεγγύης καθώς και οι περιορισμοί ή έλεγχοι σχετικά με τις επενδύσεις που γίνονται από το κλαδικό ταμείο συντάξεων θα μπορούσαν να καταστήσουν την υπηρεσία που παρέχει το ταμείο αυτό λιγότερο ανταγωνιστική από την ανάλογη υπηρεσία που παρέχουν οι ασφαλιστικές εταιρίες. Ναι μεν τέτοιοι εξαναγκασμοί δεν εμποδίζουν να θεωρηθεί η δραστηριότητα που ασκείται από το ταμείο συντάξεων ως οικονομική δραστηριότητα, πλην όμως θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν το αποκλειστικό δικαίωμα ενός τέτοιου οργανισμού να διαχειρίζεται σύστημα επικουρικών συντάξεων.

77 Συνεπώς, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ταμείο συντάξεων, το οποίο είναι επιφορτισμένο με τη διαχείριση συστήματος επικουρικών συντάξεων, το οποίο ιδρύθηκε με συλλογική σύμβαση μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα και στο οποίο η υπαγωγή κατέστη από τις δημόσιες αρχές υποχρεωτική για όλους τους εργαζόμενους του τομέα αυτού, είναι επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης.

Επί του πέμπτου ερωτήματος

78 Με το πέμπτο ερώτημά του, το οποίο πρέπει να εξεταστεί τέταρτο, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν τα άρθρα 86 και 90 της Συνθήκης απαγορεύουν να απονείμουν οι δημόσιες αρχές σε ταμείο συντάξεων το αποκλειστικό δικαίωμα διαχειρίσεως, σε συγκεκριμένο τομέα, συστήματος επικουρικών συντάξεων.

79 Η Ολλανδική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η μοναδική συνέπεια της υπουργικής αποφάσεως που κατέστησε υποχρεωτική την υπαγωγή είναι ότι υποχρεώνει τους εργαζόμενους του συγκεκριμένου τομέα να ασφαλιστούν στο Ταμείο συντάξεων. Η απόφαση αυτή δεν απονέμει στο Ταμείο συντάξεων αποκλειστικό δικαίωμα στον τομέα των επικουρικών συντάξεων. Το Ταμείο συντάξεων δεν κατέχει ούτε καν δεσπόζουσα θέση υπό την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης.

80 Πρέπει να επισημανθεί ευθύς εξ αρχής ότι η απόφαση των δημοσίων αρχών να καταστήσουν υποχρεωτική, όπως εν προκειμένω, την υπαγωγή σε κλαδικό ταμείο συντάξεων συνεπάγεται αναγκαστικά την απονομή στο ταμείο αυτό του αποκλειστικού δικαιώματος συλλογής και διαχειρίσεως των εισφορών που καταβάλλονται για τη δημιουργία συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων. Συνεπώς, ένα τέτοιο ταμείο πρέπει να θεωρηθεί ως επιχείρηση στην οποία οι δημόσιες αρχές έχουν απονείμει αποκλειστικά δικαιώματα υπό την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

81 Στη συνέχεια, πρέπει να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η επιχείρηση που διαθέτει εκ του νόμου μονοπώλιο σε σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς μπορεί να θεωρηθεί ως κατέχουσα δεσπόζουσα θέση υπό την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης (βλ. τις αποφάσεις της 10ης Δεκεμβρίου 1991, C-179/90, Merci convenzionali porto di Genova, Συλλογή 1991, σ. I-5889, σκέψη 14, και της 13ης Δεκεμβρίου 1991, C-18/88, GB-Inno-BM, Συλλογή 1991, σ. I-5941, σκέψη 17).

82 Συνεπώς, κλαδικό ταμείο συντάξεων, όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, το οποίο διαθέτει το αποκλειστικό δικαίωμα διαχειρίσεως συστήματος επικουρικών συντάξεων σε βιομηχανικό τομέα κράτους μέλους και, επομένως, σε σημαντικό τμήμα της

κοινής αγοράς, μπορεί να θεωρηθεί ως κατέχον δεσπόζουσα θέση υπό την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης.

83 Ωστόσο, πρέπει να προστεθεί ότι η δημιουργία απλώς και μόνον δεσπόζουσας θέσεως με τη χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων υπό την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης δεν είναι, αυτή καθαυτή, ασυμβίβαστη με το άρθρο 86 της Συνθήκης. Κράτος μέλος παραβαίνει τις απαγορεύσεις των δύο αυτών διατάξεων μόνον όταν η συγκεκριμένη επιχείρηση οδηγείται, απλώς και μόνον με την άσκηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων που της έχουν χορηγηθεί, σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσεώς της ή όταν τα δικαιώματα αυτά είναι ικανά να δημιουργήσουν κατάσταση εντός της οποίας η επιχείρηση αυτή οδηγείται σε τέτοια καταχρηστική συμπεριφορά (αποφάσεις Höfner και Elser, προαναφερθείσα, σκέψη 29· της 18ης Ιουνίου 1991, C-260/89, ΕΡΤ, Συλλογή 1991, σ. I-2925, σκέψη 37· Merci convenzionali porto di Genova, προαναφερθείσα, σκέψεις 16 και 17· της 5ης Οκτωβρίου 1994, C-323/93, Centre d'insémination de la Crespelle, Συλλογή 1994, σ. I-5077, σκέψη 18, και της 12ης Φεβρουαρίου 1998, C-163/96, Raso κ.λπ., Συλλογή 1998, σ. I-533, σκέψη 27).

84 Η Drijvende Bokken ισχυρίζεται συναφώς ότι το καθεστώς υποχρεωτικής υπαγωγής στο σύστημα επικουρικών συντάξεων που τελεί υπό τη διαχείριση του Ταμείου συντάξεων είναι αντίθετο προς τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 86 και 90 της Συνθήκης. Οι συνταξιοδοτικές παροχές που προσφέρει το Ταμείο συντάξεων δεν αντιστοιχούν καθόλου, ή δεν αντιστοιχούν πλέον, στις ανάγκες των επιχειρήσεων. Οι παροχές αυτές είναι υπερβολικά χαμηλές, δεν συνδέονται με τους μισθούς και, κατά συνέπεια, είναι εκ συστήματος ανεπαρκείς. Συνεπώς, οι εργοδότες οφείλουν να φροντίσουν για τη θέσπιση άλλων διατάξεων στον τομέα των συντάξεων. Το καθεστώς υποχρεωτικής υπαγωγής στερεί τους εργοδότες αυτούς της δυνατότητας να εξασφαλίσουν, από ασφαλιστική εταιρία, συνολική κάλυψη στον τομέα των συντάξεων. Η υπαγωγή σε πλείονα συνταξιοδοτικά συστήματα διαφόρων ασφαλιστών αυξάνει τα έξοδα διοικήσεως και μειώνει την αποτελεσματικότητα.

85 Πρέπει να υπομνηστεί ότι, στην προαναφερθείσα απόφαση Höfner και Elser, σκέψη 34, το Δικαστήριο έκρινε ότι κράτος μέλος που έχει απονείμει σε δημόσιο οργανισμό απασχολήσεως το αποκλειστικό δικαίωμα μεσολαβήσεως προς εύρεση εργασίας ή εργατικού δυναμικού παραβαίνει το άρθρο 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης όταν δημιουργεί κατάσταση εντός της οποίας ο οργανισμός αυτός οδηγείται κατ' ανάγκην στο να παραβεί το άρθρο 86 της Συνθήκης, ιδίως διότι σαφώς αδυνατεί να ικανοποιήσει τη ζήτηση που υπάρχει στην αγορά για δραστηριότητες αυτού του είδους.

86 Εν προκειμένω, πρέπει να επισημανθεί ότι το σύστημα επικουρικών συντάξεων που προτείνει το Ταμείο συντάξεων βασίζεται στα ισχύοντα σήμερα στις Κάτω Χώρες, δηλαδή στο ότι κάθε εργαζόμενος που κατέβαλλε εισφορές κατά το ανώτατο χρονικό διάστημα υπαγωγής στο σύστημα αυτό λαμβάνει σύνταξη, περιλαμβανομένης της συντάξεως που χορηγείται βάσει του AOW, ίση με το 70 % του τελευταίου μισθού του.

87 Ασφαλώς, ορισμένες επιχειρήσεις του τομέα ενδέχεται να θέλουν να εξασφαλίσουν στους εργαζομένους τους συνταξιοδοτικό σύστημα το οποίο βαίνει πέραν των όσων προσφέρει το Ταμείο συντάξεων. Ωστόσο, η αδυναμία των επιχειρήσεων αυτών να αναθέσουν τη διαχείριση ενός τέτοιου συνταξιοδοτικού συστήματος μόνο σε έναν ασφαλιστή και ο εντεύθεν περιορισμός του ανταγωνισμού απορρέουν ευθέως από το αποκλειστικό δικαίωμα που παρασχέθηκε στο κλαδικό ταμείο συντάξεων.

88 Συνεπώς, πρέπει να εξεταστεί αν, όπως υποστηρίζουν το Ταμείο συντάξεων, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, το αποκλειστικό δικαίωμα του κλαδικού ταμείου συντάξεων να διαχειρίζεται τις επικουρικές συντάξεις σε συγκεκριμένο τομέα και ο εντεύθεν περιορισμός του ανταγωνισμού μπορούν να δικαιολογηθούν βάσει του άρθρου 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης ως μέτρο αναγκαίο για την εκπλήρωση ιδιαίτερης κοινωνικής αποστολής γενικού συμφέροντος με την οποία έχει επιφορτιστεί το ταμείο αυτό.

89 Η Drijvende Bokken ισχυρίζεται ότι η υποχρεωτική υπαγωγή στο κλαδικό ταμείο συντάξεων δεν είναι αναγκαία για να εξασφαλιστεί ικανοποιητικό επίπεδο συντάξεων για τους εργαζόμενους. Ο σκοπός αυτός θα μπορούσε να επιτευχθεί με το να ταχθούν ελάχιστες επιταγές σχετικά με τις συντάξεις είτε από τους κοινωνικούς εταίρους κατόπιν παροτρύνσεως των δημοσίων αρχών είτε ευθέως από τις δημόσιες αρχές. Οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας προβλέπουν τακτικά την υποχρέωση των εργοδοτών να εξασφαλίσουν ένα συνταξιοδοτικό σύστημα κατώτατων παροχών, ενώ τους αφήνουν ελεύθερους να ιδρύσουν ταμείο συντάξεων ειδικά για την επιχείρησή τους, να υπαχθούν σε κλαδικό ταμείο συντάξεων ή να απευθυνθούν σε ασφαλιστική εταιρία.

90 Κατά την Drijvende Bokken, ούτε η καταβολή ενός «μέσου ασφαλίστρου» δικαιολογεί την υποχρεωτική υπαγωγή. Αφενός, ούτε ο BPW ούτε η υπουργική απόφαση που κατέστησε υποχρεωτική την υπαγωγή απαιτούν την ύπαρξη συστήματος στηριζόμενου σε τέτοια ασφάλιστρα. Αφετέρου, διάφορα κλαδικά ταμεία συντάξεων στα οποία η υπαγωγή δεν είναι υποχρεωτική λειτουργούν τέλεια βάσει του συστήματος του «μέσου ασφαλίστρου».

91 Όσο για την αποδοχή όλων των εργαζομένων του ίδιου κλάδου δραστηριότητας χωρίς προηγούμενη ιατρική εξέταση προκειμένου να μη μπορεί να αντιταχθεί άρνηση ασφαλίσεως κατά των «κακών» κινδύνων, η Drijvende Bokken σημειώνει ότι, στην πράξη, οι συμβάσεις συνταξιοδοτικής ασφαλίσεως που συνάπτονται με τους ασφαλιστές προβλέπουν την υποχρέωση του εργοδότη να δηλώνει όλους τους εργαζομένους του καθώς και την υποχρέωση του ασφαλιστή να δέχεται χωρίς προηγούμενη ιατρική εξέταση κάθε δηλωθέντα εργαζόμενο.

92 Πρέπει να υπομνηστεί ευθύς εξ αρχής ότι, κατά το άρθρο 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης, οι επιχειρήσεις που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος υπόκεινται στους κανόνες ανταγωνισμού κατά το μέτρο που η εφαρμογή των κανόνων αυτών δεν καθιστά αδύνατη, κατά νόμον ή στην πράξη, την εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που τους έχει ανατεθεί.

93 Επιτρέποντας, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, παρεκκλίσεις από τους γενικούς κανόνες της Συνθήκης, το άρθρο 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης αποσκοπεί στον συγκερασμό του συμφέροντος των κρατών μελών να χρησιμοποιούν ορισμένες επιχειρήσεις, ιδίως του δημόσιου τομέα, ως όργανο οικονομικής ή κοινωνικής πολιτικής με το συμφέρον της Κοινότητας προς τήρηση των κανόνων ανταγωνισμού και διατήρηση της ενότητας της κοινής αγοράς (αποφάσεις της 19ης Μαρτίου 1991, C-202/88, Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. I-1223, σκέψη 12, και της 23ης Οκτωβρίου 1997, C-157/94, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, Συλλογή 1997, σ. I-5699, σκέψη 39).

94 Ενόψει του κατά τα πιο πάνω συμφέροντος των κρατών μελών, δεν μπορεί να τους απαγορευθεί να λαμβάνουν υπόψη, όταν καθορίζουν τις υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος τις οποίες αναθέτουν σε ορισμένες επιχειρήσεις, στόχους της εθνικής τους πολιτικής και να προσπαθούν να τους επιτύχουν μέσω υποχρεώσεων

και εξαναγκασμών που επιβάλλουν στις εν λόγω επιχειρήσεις (προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 40).

95 Το επίμαχο στην κύρια δίκη σύστημα επικουρικών συντάξεων επιτελεί κοινωνική λειτουργία ουσιώδη εντός του συνταξιοδοτικού καθεστώτος των Κάτω Χωρών, λόγω του μειωμένου ποσού της κατά νόμον συντάξεως, το οποίο υπολογίζεται βάσει του κατώτατου κατά νόμον μισθού.

96 Επιπλέον, η σημασία της κοινωνικής λειτουργίας που επιτελούν οι επικουρικές συντάξεις αναγνωρίστηκε πρόσφατα με την έκδοση, από τον κοινοτικό νομοθέτη, της οδηγίας 98/49/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 1998, σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων συμπληρωματικής συνταξιοδοτήσεως των μισθωτών και των μη μισθωτών που μετακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ L 209, σ. 46).

97 Στη συνέχεια, πρέπει να υπομνηστεί ότι για την πλήρωση των προϋποθέσεων εφαρμογής του άρθρου 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης δεν είναι αναγκαίο να απειλείται η οικονομική ισορροπία ή η οικονομική βιωσιμότητα της επιχειρήσεως που είναι επιφορτισμένη με τη διαχείριση υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος. Αρκεί, αν δεν υπήρχαν τα επίμαχα δικαιώματα, να καθίστατο αδύνατη η εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που έχει ανατεθεί στην επιχείρηση, όπως η αποστολή αυτή διευκρινίζεται από τις υποχρεώσεις και τους εξαναγκασμούς που βαρύνουν την εν λόγω επιχείρηση (προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 52), ή αρκεί η διατήρηση των δικαιωμάτων αυτών να είναι αναγκαία για να μπορέσει ο κάτοχός τους να εκπληρώσει υπό οικονομικώς αποδεκτούς όρους την αποστολή γενικού οικονομικού συμφέροντος που του έχει ανατεθεί (αποφάσεις της 19ης Μαΐου 1993, C-320/91, Corbeau, Συλλογή 1993, σ. I-2533, σκέψεις 14 έως 16, και Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, προαναφερθείσα, σκέψη 53).

98 Σε περίπτωση καταργήσεως του αποκλειστικού δικαιώματος του ταμείου συντάξεων να διαχειρίζεται το σύστημα επικουρικών συντάξεων για όλους τους εργαζόμενους συγκεκριμένου τομέα, οι επιχειρήσεις που απασχολούν προσωπικό μικρής ηλικίας και καλής υγείας το οποίο ασκεί μη επικίνδυνες δραστηριότητες θα αναζητήσουν ευνοϊκότερους όρους ασφαλίσεως από ιδιώτες ασφαλιστές. Η σταδιακή «αποχώρηση» των «καλών» κινδύνων θα αφήσει στο κλαδικό ταμείο συντάξεων τη διαχείριση όλο και μεγαλύτερου μέρους «κακών» κινδύνων, προκαλώντας έτσι αύξηση του κόστους των συντάξεων των εργαζομένων, ιδίως δε των εργαζομένων σε

μικρομεσαίες επιχειρήσεις με ηλικιωμένο προσωπικό που ασκεί επικίνδυνες δραστηριότητες, στις οποίες επιχειρήσεις το ταμείο συντάξεων δεν θα μπορεί πλέον να προτείνει συντάξεις με αποδεκτό κόστος.

99 Το ίδιο ισχύει ακόμη περισσότερο όταν, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, το σύστημα επικουρικών συντάξεων που το διαχειρίζεται αποκλειστικώς το Ταμείο συντάξεων χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό αλληλεγγύης ιδίως λόγω της μη εξαρτήσεως των εισφορών από τον κίνδυνο, της υποχρεώσεως αποδοχής όλων των εργαζομένων χωρίς προηγούμενη ιατρική εξέταση, της συνεχίσεως της ασφαλίσεως για τη δημιουργία συνταξιοδοτικού δικαιώματος όταν υφίσταται απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής εισφορών λόγω ανικανότητας προς εργασία, της επιβαρύνσεως του Ταμείου συντάξεων, σε περίπτωση πτωχεύσεως του εργοδότη, με τις οφειλόμενες από αυτόν εισφορές, καθώς και της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των συντάξεων για να διατηρηθεί η αξία τους.

100 Συγκεκριμένα, οι εξαναγκασμοί αυτοί, οι οποίοι καθιστούν την παρεχόμενη από το Ταμείο συντάξεων υπηρεσία λιγότερο ανταγωνιστική από ανάλογη υπηρεσία που παρέχεται από τις ασφαλιστικές εταιρίες, συντελούν στο να δικαιολογηθεί το αποκλειστικό δικαίωμα του εν λόγω ταμείου να διαχειρίζεται το σύστημα επικουρικών συντάξεων.

101 Από τα πιο πάνω προκύπτει ότι η κατάργηση του απονεμηθέντος στο Ταμείο συντάξεων αποκλειστικού δικαιώματος θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια την αδυναμία του ταμείου αυτού να εκπληρώσει υπό οικονομικώς αποδεκτούς όρους την αποστολή γενικού οικονομικού συμφέροντος που του έχει ανατεθεί και θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική του ισορροπία.

102 Ωστόσο, η Drijvende Bokken, επικαλούμενη την προαναφερθείσα απόφαση GB-Inno-BM, θεωρεί ότι το γεγονός ότι το Ταμείο συντάξεων έχει την ιδιότητα αφενός διαχειριστή του συνταξιοδοτικού συστήματος και αφετέρου αρχής έχουσας την εξουσία να χορηγεί απαλλαγές μπορεί να οδηγήσει σε άδικη χρησιμοποίηση της εξουσίας χορηγήσεως απαλλαγών.

103 Πρέπει να επισημανθεί ότι στην προαναφερθείσα απόφαση GB-Inno-BM, σκέψη 28, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα άρθρα 3, στοιχείο ζ', 86 και 90 της Συνθήκης απαγορεύουν σε κράτος μέλος να χορηγήσει στην εταιρία που εκμεταλλεύεται το δημόσιο δίκτυο τηλεπικοινωνιών την εξουσία να θέτει προδιαγραφές σχετικά με τις τηλεφωνικές συσκευές και να ελέγχει την τήρησή τους από τους επιχειρηματίες, όταν η εταιρία αυτή ανταγωνίζεται τους εν λόγω επιχειρηματίες στην αγορά των συσκευών αυτών.

104 Συγκεκριμένα, στη σκέψη 25 της τελευταίας αποφάσεως, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι η σώρευση, εκ μέρους μιας τέτοιας εταιρίας, της εξουσίας, αφενός, να επιτρέπει ή να αρνείται τη σύνδεση των τηλεφωνικών συσκευών με το δίκτυο και, αφετέρου, να καθορίζει τις τεχνικές προδιαγραφές που πρέπει να πληρούν οι συσκευές αυτές και να ελέγχει αν οι συσκευές που δεν κατασκευάστηκαν από την ίδια πληρούν τις προδιαγραφές που έθεσε καταλήγει στο να χορηγηθεί στην εταιρία αυτή η εξουσία καθορισμού, κατά το δοκούν, των τερματικών συσκευών που μπορούν να συνδεθούν με το δημόσιο δίκτυο και, έτσι, στο να της παρασχεθεί προφανές πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών της.

105 Όμως, η κατάσταση στην υπόθεση της κύριας δίκης έχει διαφορές σε σχέση με την κατάσταση που αποτέλεσε το αντικείμενο της προαναφερθείσας αποφάσεως GB-Inno-BM.

106 Συγκεκριμένα, πρέπει να επισημανθεί ευθύς εξ αρχής ότι, δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 1, των υπουργικών οδηγιών σχετικά με την απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής, ένα κλαδικό ταμείο συντάξεων υποχρεούται να χορηγήσει απαλλαγή σε επιχείρηση όταν αυτή ήδη εξασφάλιζε στους εργαζομένους της, τουλάχιστον έξι μήνες πριν από την υποβολή της αιτήσεως βάσει της οποίας η υπαγωγή στο ταμείο συντάξεων κατέστη υποχρεωτική, συνταξιοδοτικό σύστημα που τους απένεμε δικαιώματα το λιγότερο ανάλογα εκείνων που θα αποκτούσαν σε περίπτωση υπαγωγής στο ταμείο συντάξεων.

107 Εφόσον η προαναφερθείσα διάταξη δεσμεύει το κλαδικό ταμείο συντάξεων όσον αφορά την άσκηση της εξουσίας του να χορηγεί απαλλαγές, η διάταξη αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανή να οδηγήσει το ταμείο συντάξεων σε καταχρηστική άσκηση της εξουσίας αυτής. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση αυτή, το ταμείο συντάξεων περιορίζεται να εξακριβώσει ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις που έθεσε ο αρμόδιος υπουργός (βλ., με το αυτό περιεχόμενο, την απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-46/90 και C-93/91, Lagauche κ.λπ., Συλλογή 1993, σ. I-5267, σκέψη 49).

108 Στη συνέχεια, πρέπει να επισημανθεί ότι, βάσει του άρθρου 1 των υπουργικών οδηγιών σχετικά με την απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής, ένα κλαδικό ταμείο συντάξεων έχει την ευχέρεια να χορηγήσει απαλλαγή σε επιχείρηση όταν αυτή εξασφαλίζει στους εργαζομένους της συνταξιοδοτικό σύστημα που τους παρέχει δικαιώματα το λιγότερο ανάλογα εκείνων που απορρέουν από το ταμείο συντάξεων, αρκεί, σε περίπτωση αποχωρήσεως από το ταμείο, για τη ζημία που το ταμείο συντάξεων ενδεχομένως υπέστη από απόψεως ασφαλιστικής τεχνικής κατόπιν της αποχωρήσεως αυτής, να προταθεί αποζημίωση που θεωρείται εύλογη από το Ασφαλιστικό Επιμελητήριο.

109 Έτσι, η προαναφερθείσα διάταξη παρέχει σε κλαδικό ταμείο συντάξεων τη δυνατότητα να απαλλάξει από την υποχρέωση υπαγωγής επιχείρηση η οποία εξασφαλίζει στους εργαζομένους της συνταξιοδοτικό σύστημα ανάλογο εκείνου το οποίο το ταμείο αυτό διαχειρίζεται, όταν η απαλλαγή αυτή δεν θέτει σε κίνδυνο την οικονομική ισορροπία του. Η άσκηση της εξουσίας αυτής συνεπάγεται την αξιολόγηση περιπλόκων στοιχείων σχετικών με τα περί ων πρόκειται συνταξιοδοτικά συστήματα και με την οικονομική ισορροπία του ταμείου συντάξεων, αξιολόγηση η οποία καθιστά αναγκαία την ύπαρξη ευρέος περιθωρίου εκτιμήσεως.

110 Λαμβανομένων υπόψη της περίπλοκης αυτής αξιολογήσεως καθώς και των κινδύνων που η χορήγηση απαλλαγών συνεπάγεται για την οικονομική ισορροπία του κλαδικού ταμείου συντάξεων και, επομένως, για την εκπλήρωση της κοινωνικής αποστολής που του έχει ανατεθεί, ένα κράτος μέλος μπορεί να κρίνει ότι η εξουσία χορηγήσεως απαλλαγών δεν πρέπει να απονεμηθεί σε χωριστό φορέα.

111 Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι τα εθνικά δικαστήρια που, όπως εν προκειμένω, εκδικάζουν ανακοπή κατά εντάλματος πληρωμής των εισφορών πρέπει να ασκούν έλεγχο επί της αποφάσεως του ταμείου συντάξεων να μη χορηγήσει απαλλαγή από την υποχρέωση υπαγωγής, έλεγχο ο οποίος, το λιγότερο, θα τους παράσχει τη δυνατότητα να εξακριβώσουν αν το ταμείο αυτό χρησιμοποίησε αυθαίρετα τη διακριτική ευχέρειά του να χορηγήσει απαλλαγή και αν τηρήθηκαν η αρχή της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων και οι λοιπές προϋποθέσεις που ανάγονται στη νομιμότητα της αποφάσεως αυτής.

112 Τέλος, όσον αφορά το επιχείρημα της Drijvende Bokken ότι για τους εργαζόμενους θα μπορούσε να εξασφαλιστεί ικανοποιητικό επίπεδο συντάξεων με την επιβολή ελάχιστων επιταγών που θα έπρεπε να τηρούν οι συντάξεις που προσφέρονται από

τις ασφαλιστικές εταιρίες, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, με δεδομένο την κοινωνική λειτουργία των συστημάτων επικουρικών συντάξεων και το περιθώριο εκτιμήσεως που, κατά πάγια νομολογία, τα κράτη μέλη έχουν κατά τη διαμόρφωση των συστημάτων τους κοινωνικής ασφαλίσεως (αποφάσεις της 7ης Φεβρουαρίου 1984, 238/82, Duphar κ.λπ., Συλλογή 1984, σ. 523, σκέψη 16· Poucet και Pistre, προαναφερθείσα, σκέψη 6, και της 17ης Ιουνίου 1997, C-70/95, Sodemare κ.λπ., Συλλογή 1997, σ. I-3395, σκέψη 27), σε κάθε κράτος μέλος απόκειται να εξετάσει αν, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων του εθνικού του συνταξιοδοτικού συστήματος, η επιβολή ελάχιστων επιταγών θα του επέτρεπε να συνεχίσει να εξασφαλίζει το επίπεδο συντάξεων που σκοπεύει να εγγυηθεί σε ένα τομέα καθιστώντας υποχρεωτική την υπαγωγή σε ταμείο συντάξεων.

113 Συνεπώς, στο πέμπτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 86 και 90 της Συνθήκης δεν απαγορεύουν στις δημόσιες αρχές να απονείμουν σε ταμείο συντάξεων το αποκλειστικό δικαίωμα διαχειρίσεως, σε συγκεκριμένο τομέα, συστήματος επικουρικών συντάξεων.

Επί του τετάρτου και του έκτου ερωτήματος

114 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο πέμπτο ερώτημα, δεν χρειάζεται πλέον να δοθεί απάντηση στο τέταρτο και στο έκτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

115 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ολλανδική, η Γερμανική, η Γαλλική και η Σουηδική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή, που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 6ης Ιουνίου 1997 το Hoge Raad der Nederlanden, αποφαίνεται:

1) **Η απόφαση που έλαβαν στο πλαίσιο συλλογικής συμβάσεως οι αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα να ιδρύσουν, στον τομέα αυτόν, ένα μοναδικό ταμείο συντάξεων επιφορτισμένο με τη διαχείριση συστήματος επικουρικών συντάξεων και να ζητήσουν από τις δημόσιες αρχές να καταστήσουν για όλους τους εργαζόμενους του πιο πάνω τομέα υποχρεωτική την υπαγωγή στο ταμείο αυτό δεν εμπίπτει στο άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 81 ΕΚ).**

2) **Τα άρθρα 3, στοιχείο ζ', της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', ΕΚ), 5 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 10 ΕΚ) και 85 της Συνθήκης δεν απαγορεύουν απόφαση των δημοσίων αρχών να καταστήσουν υποχρεωτική, κατόπιν αιτήσεως των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα, την υπαγωγή σε κλαδικό ταμείο συντάξεων.**

3) **Ταμείο συντάξεων, το οποίο είναι επιφορτισμένο με τη διαχείριση συστήματος επικουρικών συντάξεων, το οποίο ιδρύθηκε με συλλογική σύμβαση μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων συγκεκριμένου τομέα και στο οποίο η υπαγωγή κατέστη από τις δημόσιες αρχές υποχρεωτική για όλους τους εργαζόμενους του τομέα αυτού, είναι επιχείρηση υπό την έννοια των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης.**

4) **Τα άρθρα 86 και 90 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρα 82 ΕΚ και 86 ΕΚ) δεν απαγορεύουν στις δημόσιες αρχές να απονείμουν σε ταμείο συντάξεων το αποκλειστικό δικαίωμα διαχειρίσεως, σε συγκεκριμένο τομέα, συστήματος επικουρικών συντάξεων.**

Rodríguez Iglesias Puissochet Hirsch

Jann Moitinho de Almeida Gulmann

Murray Edward Ragnemalm

Sevón Wathelet

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 21 Σεπτεμβρίου 1999.

Ο Γραμματέας Ο Πρόεδρος

R. Grass G. C. Rodríguez Iglesias